

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 109 1988

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,

Box 1909, 751 49 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet

ISBN 91-22-01310-5

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1989

rekke med bibliografiske essays og forskningsoversikt som gjev allmenn orientering on tendensane i sentrale delar av faget. *John Lindow* skriv om »Mythology and Mythography», *Joseph Harris* om »Eddic Poetry», *Roberta Frank* om »Skaldic Poetry», *Theodore M. Andersson* om »Kings' Sagas», *Carol J Clover* om »Icelandic Family Sagas» og *Marianne Kalinke* (Urbana) om »Norse Romance». Det er altså berre den siste forfattaren vi ikkje alt kjenner frå *Structure and meaning*.

Desse essaya dekkjer eit område som er for stort og mangfoldig til at det her er råd å gå inn på det i ein referande diskusjon. Men lat det vere sagt at samla sett gjev dei god og generøs innføring, og boka vil derfor vere ei framifrå innleiing i emnet for studentar, samstundes som garva folk av faget også vil hente impulsar. Sin viktigaste funksjon vil vel boka likevel få som eit bibliografisk oppslagsverk, der ho er eit høgst velkomne tilskot til dei hjelpemiddel som finst frå før.

Den bibliografiske situasjonen innom norrøn litteratur er allment sett god. Sentralt står sjølvstendte årlege bibliografien i BONIS, jamvel om den no ei stund har hatt vanskar med å halde seg å jour – sist utkomne hefte gjeld produksjonen frå 1979 og 1980. Gode nye tilskot har det òg kome dei siste åra, og ikkje minst det same amerikanske teamet som står bak ONIL har vore aktive. I 1985 kom det ein vakker tilvekst til spesialbibliografiane over einskildgenrar med *Bibliography of Old Norse-Icelandic Romances* av Marianne E. Kalinke og P. M. Mitchell. Den merkjer seg ut med å gje ein stutt presentasjon av kvar soge, med innhaldsreferat, og med å liste opp alle handskriftene – også dei yngre. Fleire særbibliografiar er i emning, ser det ut for. I forordet til ONIL er det varsla ein bibliografi over skandinavisk mytologi av John Lindow, og det er tale om ein større »working bibliography» over eddadiktinga ved Joseph Harris og Michael Sperberg-McQueen. Noko tilsvarende skal finnast i Frankfurt, får vi vite, som førearbeid til ein eddadokumentar. Større og mindre oppslagsverk som *Hoops Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, *Lexikon des Mittelalters* og *Dictionary of the Middle Ages* gjev og ei ajourføring av den sentrale bibliografien etter kvart som dei arbeider seg utover gjennom alfabetet. For ei rask orientering vil eg særleg nemne dei to små oppslagsbøkene frå serien Kröners Taschenausgabe, Rudolf Simek, *Lexikon der germanischen Mythologie* (1984) og Rudolf Simek og Hermann Pálsson, *Lexikon der altnordischen Literatur* (1987). Med sitt hendinge format er dei særst lettvinne å slå opp i, og for min eigen del kan eg seie at dei er i dagleg bruk.

Bibliografiane i ONIL gjev fyldigare oversyn over den aktuelle litteraturen på sine område enn desse oversynsverka, og eg har ikkje mykje å merke til innhaldet i dei. Men dei er noko ujamne i redigeringa og kunne vore meir systematisk samordna. I nokre av bibliografiane, mest gjennomført i Joseph Harris' eddabibliografi, er det ei sakleg underinndeling med eigne underavsnitt om dei ulike tekstane, medan andre berre gjev ei samanhengande litteraturliste alfabetisert etter forfattar. Marianne Kalinke gjer greie for utgåver og omsetjingar av riddarsoger og fornaldarsoger ordna etter verk, men gjev deretter ei samanhengande liste over sekundærlitteratur, som ikkje tek omsyn til fornaldarsogene. Bak i boka er det indeks over tekstar og mellomalderlege forfattarar, så denne skorten på tilvisning til verka ville ha vore lett å bøte på, om dei

berre hadde teke med bibliografiane som grunnlag for dette indekset. At det er ikkje gjort, tykkjer eg er ein lei mangel.

I bibliografien over islendingesoger er det ikkje teke med oversyn over standardutgåver, og grunnen skal vere at det er nok å vise til Íslenzk Fornrit', men dette avslører ei overvurdering av denne serien som berre er altfor utbreidd.

I fotnotane til essaya er det òg ein del bibliografiske opplysningar, naturleg nok, og ein god modell kan ein finne døme på hjå John Lindow, der han i note 17 gjev visse bibliografiske oppslag til eit sidetema, som det ikkje er høve til å ta med i hovudbibliografien. Men elles kan eg ikkje sjå noko fast system i utnyttinga av dei bibliografiske sjansar som noteapparatet gjev.

Når det gjeld den internasjonale orienteringa, merkjer òg John Lindow seg positivt ut med å ha oversyn også over den russiskspråklege litteraturen, der det elles kan knipe litt (t.d. vantar A. G. Gurevič' viktige monografi over Heimskringla (*Istoria i saga*, Moskva, 1972) i kapitlet om kongesoger).

Men desse merknadene til det formelle skal ikkje svekke inntrykket av at dette er ei verdfull grunnbok. Ikkje minst etter som internasjonaliseringa av faget aukar på, og det stendig blir meir vanskeleg å halde oversyn over kva som kjem ut i publikasjonar spreidde over heile verda, treng ein desse hjelpemidla endå meir enn før. Skulle ein til slutt tenkje framover, måtte det vere for å nemne trongen for ein fortløpande bibliografisk database til supplering av dei trykte bibliografiane.

Bjarne Fidjestøl

Renate Baader: *Dames de Lettres. Autorinnen des préziösen, hocharistokratischen und »modernen» Salons (1649–1698): Mlle de Scudéry – Mlle de Montpensier – Mme d'Aulnoy.* (= Romanistische Abhandlungen 5.) Stuttgart 1986.

Den nya feminismen har satt i gång forskning kring kvinnohistorikk og feminism i ulike länder og tider. Att den franska feminismen under 1600-talet h r till det som dragit till sig mest uppmärksamhet är inte underligt. Även om den hade sin begränsning genom att den var aristokratisk och hade sitt centrum i salongerna var den djärvare och hade mer begåvade förespråkare än andra motsvarigheter i äldre tid. Inte bara franska litteraturforskare utan också utländska har ägnat den grundliga studier. För några år sedan anmälde jag i denna  rsskrift (1978) en stor studie över kritiken av preciosit n (W. Zimmer: *Die literarische Kritik am Pr zi sentum*). Nu gäller min recension en annan diger tysk avhandling, denna gång skriven av en kvinna, Renate Baaders habilitationsskrift med titeln *Dames de Lettres*. Boken  r »tyskt» grundlig, inte särskilt pedagogisk i sin upplägning och ganska krävande att l sa, men den innehåller mycken ny information och förändrar vår uppfattning om en hel del i den franska 1600-talslitteraturen.

Avhandlingen består av två delar, en kortare som beskriver kvinnokulturen i 1600-talets feodalism och en längre som handlar om det kvinnorna skrev. I första delen

hävdar författaren att kvinnans ställning stärktes mycket efter det tridentinska mötet. Visserligen var det bara inom aristokratin detta fick tydliga uttryck. Men det som där fick möjlighet att växa fram blev betydelsefullt. Som bevis på förändringen nämner författaren bl. a. att den påvliga nuntien i Paris 1623 rapporterade att alla viktiga initiativ utgick från kvinnor och – ett bevis av annat slag – att 75 % av alla skilsmäsoansökningar kom från kvinnor. Den feminism som framträder i Mlle de Scudéry's romaner från mitten av seklet hade, menar författaren, sin grund och förberedelse i verkligheten. Hon måste dock erkänna att kvinnorna trots de vidgade möjligheterna till utbildning i allmänhet skrev ett osäkrare språk än männen. Man kan göra samma iakttagelse i Sverige. Men resonemanget är något skevt: i skolan fick man inte lära sig skriva det egna språket. Om männen var skickligare i att skriva franska eller svenska, så hade de egentligen inte sin skolbildning att tacka för detta.

Det andra kapitlet i första delen handlar om salongskulturen och vad den var. Det intressantaste där är betoningen av salongskulturens karaktär av lek, konversationslek, sällskapslek och tankelek. Men det fanns också allvar. Man bekantade sig med filosofi. Descartes' filosofi med dess betoning av det enskilda medvetandet och dess förkastande av gamla auktoriteter tog kvinnorna till sig: den gav dem ett stöd gentemot männen. Flera av tidens »lärd kvinnor» var cartesianer. I striden mellan *les anciens* och *les modernes* ställde sig kvinnorna tydligt på de modernas sida.

Bokens andra del har rubriken »Von der Mündlichkeit zur Mündigkeit» och handlar som sagt om feministernas litterära verksamhet. De första huvudföremålen för undersökningar är Mlle de Scudéry's romaner *Le Grand Cyrus* (1649–53) och *Clélie* (1654–60). Den förra, som kom ut i etapper, blev en bestseller. Särskilt kvinnorna läste den och var angelägna om att bli porträtterade i de nya delar som skrevs. Boken ger nämligen under förklädnad »porträtt» av samtida personer. Det är just i studiet av porträttkonsten i denna roman och i tidens övriga litteratur som författaren utvinna de finaste resultaten. Porträtten, som utgår från den gamla retoriska genren lovtal, kunde användas till mycket, bl. a. till att förmedla författarens syn på män och kvinnor. Men feminismen framträder också på andra sätt. Skildringen av det keltiska idealsamhället i *Le Grand Cyrus* lånar färg av de antika framställningarna av sarmaternas rike med dess kvarlevande matriarkat, framhåller författaren. Om *Le Grand Cyrus* är tung barock, så har *Clélie* med sin känsloanalys mer av salongernas lätta anda och lekfullhet. Men det feministiska budskapet tränger fram även där. – Ett par andra, mindre väsentliga kapitel ägnas Mlle de Scudéry's noveller och ålderdomsskrifter. Studierna över den en gång så berömda men av litteraturhistorien länge föraktade författarinnan, som omfattar ca 70 sidor, ger konturerna till en ny och sannare bild.

Ett intressant avsnitt i boken är det som handlar om Mlle de Montpensier och hennes väninnor. Under 1600-talet hade platonismen inneburit en ny värdering av kvinnan: hon sågs som inkarnationen av dygden och mannens uppfostrare. Hennes yttre skönhet speglade den inre. Denna kvinnosyn utgjorde en viktig motbild till den traditionella kristna synen att kvinnan som Evas dotter var förlig för mannen liksom till uppfattningen att kvinnans

uppgift var att föra släktet vidare, en uppfattning med stark ställning inom lutherdomen. I svensk litteratur från mitten av 1600-talet ser vi flera spår av denna platoniska kvinnosyn, ibland även i bröllopsdikterna. I Frankrike hade den fått mycket större utbredning, delvis genom salongerna. Mlle de Montpensier och hennes väninnor är djupt misstroagna mot denna kvinnosyn. De framträder i stället med ett uttalat sanningskrav i sina litterära porträtt, och de drar sig inte för att tala om det fula och att uttrycka sig på ett bryskt sätt. Mlle de Montpensier har haft sina systrar i den moderna feminismen, i den falang som vill framträda som okvinnlig.

Det sista stora kapitlet ägnas Mme d'Aulnoy och hennes salongssagor. Mme d'Aulnoy skrev några mycket populära och även i Sverige mycket lästa romaner, men hon skrev också sagor, som hon gav ut i två samlingar om vardera fyra volymer 1697–98. De har helt kommit i skymundan för Perraults sagor, som gett henne impulsen till skrivandet, men det är orättvist, menar Renate Baader. Många av sagorna är väl berättade, men de har också ett klart feministiskt budskap. Perrault skrev 1694 en skrift som han kallade *Apologie des femmes*, men den är, framhåller författaren, i själva verket ett antipreciöst försvar för äktenskapet. I Mme d'Aulnoys sagor, som förnyar och fulländar salongslitteraturen, är kvinnans bestämmelse en annan än äktenskapet. Flera av dem handlar, under sagans förklädnad, om kvinnans möte med sexualiteten – inte mindre än fem sagor framställer mannen som djur! Kvinnorna lär sig acceptera sexualiteten och, som författaren kallar det, ge sig ut i det obekanta landet.

Renate Baader har gett oss ett viktigt bidrag till utforskningen av den tidiga feminismen. Hon har också på flera punkter visat att den traditionella litteraturhistorieskrivningen har försummat mycket och behandlat annat fördomsfullt.

Bernt Olsson

Tableaux de Paris et de la Cour de France 1739–1742. Lettres inédites de Carl Gustaf, comte de Tessin. Edition par Gunnar von Proschwitz. Acta Universitatis Gothoburgensis. – Jean Touzot, Paris, 1983.

Gustave III par ses lettres. Edition par Gunnar von Proschwitz. Bicentenaire de l'Académie suédoise. Svenska Akademiens handlingar 1986: 8. Norstedts, Stockholm – Jean Touzot, Paris, 1986.

Svensk litteraturhistorieskrivning har länge begränsats av att man ignorerat texter författade av svenskar på andra språk än modersmålet: latin, tyska, franska etc. När 1700-talskännaren Gunnar von Proschwitz utger ett urval franskspråkiga brev av Carl Gustaf Tessin resp. Gustaf III, har en bärande tanke varit att visa hur de båda författarna förmedlat franska ord, idéer och litterära impulser till sitt hemland, hur de bidragit till att göra Sverige delaktigt i den franskorienterade kulturella gemenskap som under 1700-talet var en självklarhet för bildade män och kvinnor över hela Europa. »Kosmopolitism» är ett nyckelord i de båda utgåvorna. *Tableaux de Paris* [...] och *Gustave III par ses lettres*, två svensk-franska samproduktioner, är lyckade exempel på kosmopolitism i dagens